

Profetkallsforståelsen i Bedehusland – profetkallet som modell for misjonærkallet

Håkon Sunde Pedersen
Førsteamanuensis i Det gamle testamentet
Fjellhaug Internasjonale Høyskole
HsPedersen@fjellhaug.no

Sammendrag: I januar 2024 ble podkasten «Misjonærbarna» av og med Øystein Stene publisert på Fabel og misjonærkallsforståelsen i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse ble igjen gjenstand for kritisk oppmerksomhet. Artikkelen er et bidrag til å kaste ytterligere lys over misjonærkallsforståelsen i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse mellom 1945 og frem til omkring tusenårsskiftet. Artikkelens utgangspunkt er tradisjonen i denne bevegelsen for å bruke profetkallsfortellinger og -tekster om misjonærkallet og slik la profetkallet tjene som modell for misjonærkallet. Mot den bakgrunn blir et viktig spørsmål: Hva slags forståelse av profetkallet ble man da forsynt med som modell for misjonærkallet? I denne artikkelen forsøker jeg å besvare dette spørsmålet ved å se nærmere på den profetkallsforståelsen som kommer til uttrykk i resepsjonen av profetiske kallsfortellinger og -tekster i et utvalg relevante bøker utgitt på Lunde, Luther og andre tilsvarende forlag i angitt tidsperiode. Mine funn vitner om en kallsforståelse hvor kallsopplevelsen spiller en helt avgjørende rolle og hvor denne opplevelsen også forstås å ha en helt bestemt karakter. Sentrale elementer er opplevelsen av tvang, kallskamp og «nei'ets» umulighet.

Søkeord: misjonærkallsforståelse, profetkallsfortellinger, norsk lekmanns- og misjonsbevegelse, kallsopplevelse.

Abstract: In January 2024, the podcast “Misjonærbarna” by and with Øystein Stene was published on Fabel, and the understanding of the missionary calling in the Norwegian lay and mission movement once again became the subject of critical attention. This article contributes to shedding further light on the understanding of the missionary calling in the Norwegian lay and mission movement between 1945 and around the turn of the millennium. The article’s starting point is the tradition in this movement of using prophetic call stories and texts about the missionary calling, thus allowing the prophetic call to serve as a model for the missionary calling. Against this background, an important question arises: What kind of understanding of the prophetic call was provided as a model for the missionary calling? In this article, I attempt to answer this question by examining the understanding of the prophetic call as expressed in the reception of prophetic call stories and texts in a selection of relevant books published by Lunde, Luther, and other similar publishers during the specified period. My findings indicate an understanding of the calling where the experience of the call plays a crucial role and where this experience is also understood to have a very specific character. Central elements include the experience of compulsion, the struggle of the call, and the impossibility of saying “no.”

Keywords: Understanding of the missionary calling, Prophetic call stories, Norwegian lay and mission movement, Experience of the call

Innledning

«I et stille øde hadde Herren innhentet den unge, sterke mannen [Elia]. Tronen hadde bruk for ham. Nå er han i hast kommet tilbake over Jordan. Et budskap er lagt på ham ... Selve evigheten er avhengig av at budbæreren når fram ... Sier tronen -: Kina, må jeg haste dit. Ropes det - -: Afrika, peiler jeg inn dette veldige kontinent. I kallets time er der intet å diskutere. Bare adlyde. Følge. Jeg er en tjener som lytter.»¹

«Til Ninive! Bare tanken gjorde profeten svimmel. Skulde han – Jonas, Amittais sønn – en ringe mann av Sebulons stamme gå og tale Guds dom over Ninive – verdensbyen? Umulig! ... Det første som grep profeten var det forferdelige i kallet. I Ninive ventet det ham sikkert ikke annet enn spott og hån – ja vel døden ... Det annet som grep ham var det umulige. Håpløsheten fylte ham. Det nyttet ikke. Hva kunde han, den ensomme, utrette der i millionstaden ... Sikkert grep det ham også en sterk følelse av han vilde bli så uendelig ensom. Han vilde gå med en kjensle av å være en fremmed ... Den gang gjaldt kallet Jonas. I dag gjelder det oss ... kallet til å arbeide i vingården.»²

De raske og sømløse vekslingene mellom profetene og oss i de to sitatene av Asbjørn

1 Asbjørn Aavik, *Elias, den Guds mann* (Oslo: Lunde, 1989), 11–13.

2 Hans Edvard Wisløff, *Mennesker på flukt: Tanker omkring profetene Jonas' bok* (Oslo: Indremisjonsforlaget, 1946), 22–24.

Aavik og Hans Edvard Wisløff fikk ny aktualitet da podkasten «Misjonærbarna» av Øystein Stene ble publisert på Fabel i januar 2024. I podkasten retter Stene et kritisk søkelys mot misjonærkallsforståelsen i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse. Bakteppet er den tidligere utbredte praksisen med å plassere barn av misjonærer på internatskoler slik at foreldrene kunne leve ut sitt misjonærkall. For å kaste lys over denne praksisen, ser Stene blant annet nærmere misjonærkallsforståelsen i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse.

Misjonærkallsforståelsen i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse har vært gjenstand for kritisk oppmerksomhet også tidligere, og den har vært analysert og undersøkt fra mange ulike synsvinkler.³ Blant perspektivene som likevel mangler, er en undersøkelse av resepsjonen av profetiske kallsfortellinger og -tekster i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse. Sitatene av Aavik og Wisløff er tydelige vitnesbyrd om relevansen av en slik undersøkelse. I begge tilfeller settes profetenes kall opp som mønster og modell for blant annet misjonærkallet. Aavik må være lydig som Elia, for evigheten er avhengig av dem begge som budbærere. Wisløff, på sin side, prøver alle sine lesere mot Jonas kall.

Aavik og Wisløff var ikke alene om å gjøre profetkallet til modell for misjonærkallet. Snarere tvert imot, ifølge Sverre Bøe har profetkallsfortellinger og -tekster vært en sentral ingrediens i forkynnelsen om misjonærkallet i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse.⁴

Mot den bakgrunn blir det viktig å spørre: Hva slags modell har profetkallet vært? Eller: Hva slags forståelse av profetkallet har blitt forsynt som modell for misjonærkallet i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse? I denne artikkelen vil jeg forsøke å besvare dette spørsmålet ved å se nærmere på den profetkallsforståelsen som kommer til uttrykk i resepsjonen av profetiske kallsfortellinger og -tekster i norsk lekmanns- og misjonærbevegelse.

3 Se f.eks. Jan-Martin Berentsen, *Teologi og misjon: Trekk fra protestantismens historie fram til vårt århundre* (Oslo: Luther forlag, 1990); Lisbeth Mikaelsson, *Kallets ekko* (Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2003); Knut Alfvåg, «Misjonærkall og foreldre kall: Fruktbar spenning eller uløselig konflikt?» i: *Med hjertet på flere steder: Om barn, misjon og flerkulturell oppvekst*, redigert av Thomas Sundnes Drønen og Marianne Skjortnes (Trondheim: Tapir akademiske forlag), 2010; Ingrid Eskilt, «Misjonærkallet og kulturens subjektive vending», *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap* 66, nr. 1 (2012), 4–22.

4 Sverre Bøe, *På vegne av Kristus: Misjon i Bibelen* (Oslo: Lunde, 2022), 67. Se også Øyvind M. Eide, *Skatten i leirkaret: Sjelesørgeriske perspektiv på erfaringer i en misjonærs liv* (Stavanger: Misjonshøgskolens forlag, 2002), 23–31.

Mitt utvalg av materiale avgrenset til bibelteologier, innledninger, kommentarer og oppbyggelige utleggelsler av gammeltestamentlige profetbøker og -fortellinger⁵ utgitt på Lunde, Luther og andre tilsvarende forlag etter 1945 til omkring årtusenskiftet.⁶ Et viktig tilleggs-kriterium er at bøkene tematiserer profetenes kall og at forfatterne kan knyttes til norsk lekmanns og -misjonsbevegelse.⁷ Gjennom en slik avgrensning sikrer jeg å komme i kontakt med en profetkallsforståelse som har vært dominerende i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse i en viktig tid i denne bevegelsens historie og sammenfaller med den perioden Øystein Stene har satt kritisk søkelys på i sin podcast.

Før jeg presenterer mine funn, trengs det først noen ord om selve materialet, min tilnærming og den større resepsjonshistoriske konteksten for materialet. Deretter deler jeg presentasjonen av mine funn inn i to hoveddeler: (i) Profetene og deres oppdrag og (ii) Profetkallsopplevelsens betydning, funksjon og karakter. Punkt (i) tjener som viktig referanseramme for forståelsen av punkt (ii), hvor de sentrale elementene i kallsforståelsen tydeliggjøres.

Utvalg av materialet og min tilnærming

Målet mitt har ikke vært å kartlegge alt relevant materiale som imøtekommer kriteriene gitt over. Kriteriene har snarere tjent som utgangspunkt til å finne frem til et relevant og tilfredsstillende representativt materiale for mitt anliggende. Med utgangspunkt i de angitte kriteriene har jeg funnet frem til 15 publikasjoner som utgjør mitt materiale.

- Hans Edvard Wisløff, *Mennesker på flukt. Tanker omkring profetene Jonas' bok*. Oslo: Indremisjonsforlaget, 1946.
- Fredrik Wisløff, *Det gamle testamentet med fortolkninger: De historiske bøkene*. Oslo: Lutherstiftelsen, 1948; *Det gamle testamentet med fortolkninger: De pro-*

5 Med betegnelsen «profetbøker» menes de bøker i Det gamle testamentet som i kristen tradisjon har blitt forstått som profetbøker, med andre ord: De fire store (Jesaja–Daniel) og de tolv små profetene (Hosea–Malaki). Å tenke annerledes, som i jødiske tradisjon eller moderne bibelforskning, synes fremmed for mitt materiale. I tillegg har jeg inkludert «profetfortellinger» som kriteriet for utvalget. Det er primært gjort for å få kunne inkludere kommentarer og oppbyggelige utleggelsler profetfortellinger i Konge- og Krønikebøkene, og da ikke minst de omfattende fortellingene om Elia og Elisja, og slik åpne for et litt bredere og mer omfattende materialtilfang. Dessuten behandles profetene i de aktuelle profetfortellingene på tilnærmet samme måte som profetene i profetbøkene i mitt materiale, det vil si med et sterkt fokus på den enkelte profets opplevelse av kallet.

6 Avgrensningen av tidsperioden følger dels av 1945 til omkring tusenårsskiftet var en periode hvor internatskoleordningen var særlig utbredt og anvendt blant misjonsorganisasjoner, men også at dette er en periode hvor Luther, Lunde og andre tilsvarende forlag i all hovedsak utgav bøker av forfattere med tilhørighet til norsk lekmanns- og misjonsbevegelse.

7 I kategorien «tilsvarende forlag» finner vi Gry, Nico, FMH og Indremisjonsforlaget.

fetiske bøkene. Oslo: Lutherstiftelsen, 1959.

- Asbjørn Aavik, *Elisa, Safats sønn*, Oslo: Gry, 1969; *På flukt fra Gud*, Oslo: Lunde, 1978; *Elias, den Guds mann*, Oslo: Lunde, 1989.
- Bjarne Storsøt, *Profeten Ezekiel*, Bibelverket, Oslo: Luther og Lunde, 1969.
- Johannes Sandved og Reidar Paulsen, *Profetene Amos–Malaki*, Bibelverket, Oslo: Luther og Lunde, 1971.
- Ivar P. Seierstad og Karsten Valen, *Innledning til Det gamle testamentet*, Oslo: Lunde, 1972.
- Anders Hoaas, *Profeten Esaias*, Bibelverket, Oslo: Luther og Lunde, 1976.
- Johannes Sandved, *Streif av lys i en mørk tid: Hovedtanker hos profeten Ezekeiel*, Oslo: Lunde, 1977; *På paktens grunn: en gammeltestamentlig bibelteologi*, Oslo: Lunde, 1978;
- Håkon Haus, *Profeten Jeremia*, Bibelverket, Oslo: Luther og Lunde, 1983.
- Dag Risdal, *Levende forkynnelse eller tomme ord? Budskapet i Bibelen og i forkynnelsen*, Kristiansand: Nico, 1986; *De gamle stier: Jeremiaboken i aktuelt perspektiv*, Oslo: Lunde, 1999.
- Karsten Valen, *På talefot med profetene*, Oslo: FMH, 2006.⁸

Spørsmålet jeg reiser er altså: Hva slags forståelse av profetkallet kommer til uttrykk i dette materialet?

At jeg nærmer meg et såpass omfattende materiale med et spørsmål formulert i entallsform (jf. «forståelse» og «profetkallet»), kan problematiseres. Men valg av tilnærming skyldes i stor grad materialet selv. For det første bruker materialet selv entallsform om profetkallet og synes å betrakte det som en gitt størrelse som alle profetene delte og hadde til felles. For det andre fremstår materialet som påfallende samstemt i forståelsen av profetkallet. Detaljrikdommen varierer selvsagt, og de ulike forfatterne av mitt materiale var neppe enige om alt. Noen typiske trekk går likevel igjen, og det er disse typiske fellestrekkene jeg er mest interessert i. I tilfeller hvor jeg behandler elementer som fremstår som mer særegne for enkeltforfattere, vil dette bli presisert. Til sist er det også klart at materialet preges av noen felles hermeneutiske tendenser. Det er selvsagt også vesentlige forskjeller. Blant de største forskjellene er skillelinjen som går mellom kommentarer og innledninger som forsøker å være i dialog med sin samtids bibelforskning, og oppbyggelige utleggelse som henvender seg direkte til leseren. Mens Aavik, for eksempel, presenterer et tilnærmet skjønnlitterært portrett av Elia i et håp om vekke «hellig undring» hos sine lesere,⁹ trekker Haus tunge vekslers på Gerhard

8 Selv om boka ikke ble publisert før i 2006, begynte Valen som lærer ved Fjellhaug Skoler allerede i 1981. Og denne boka omtaler han selv som et resultat av mange års undervisning ved Fjellhaug (op. cit., 5). Valen angis som medforfatter til Seierstads *Innledning til Det gamle testamentet* i listen over.

9 Aavik, *Elias*, 7.

von Rads profetstudier i sitt forsøk på å plassere Jeremia inn i en større tradisjonsstrøm i det gamle Israel.¹⁰ Likevel finner vi også noen hermeneutiske tendenser som er felles for Aavik og Haus, og som preger hele materialet mitt. Kort sagt handler det om en tilbøyelighet til å forsøke å leve seg inn profetenes tanker, følelser og opplevelser og samtidig betrakte disse tankene, følelsene og opplevelsene som typiske og aktuelle også for andre. Disse hermeneutiske tendensene henger kort sagt sammen med forestillingen om at profetene både er mennesker som oss og forbilder som eksemplifiserer dogmatiske sannheter som gjelder oss alle. Sistnevnte er særlig viktig å merke seg etter som dette bidrar til å underbygge denne artikkelens utgangspunkt, nemlig tradisjonen for å la profetenes kall tjene som modell for misjonærens kall.

Interessant nok fremstår ingen av disse tre punktene som særegne for mitt materiale. Den større resepsjonshistoriske konteksten som mitt materiale inngår i, viser spor av de samme tendensene og tilbøyelighetene. En kort presentasjon av denne konteksten kaster viktig lys over mitt materiale.

Resepsjonshistorisk kontekst

«Profetien er Det gamle testamentes og dets religions kjerne ... Der møter os i Det gamle testamente i rad og række en skare av eiendommelige, sterke, gudgrepne mænd, som der ikke findes maken til i nogen anden religion. Disse mænd er de egentlige bærere og formidlere av den gammeltestamentlige gudsaaenbaring ... [Profetien] er den eiendommeligste og vældigste bevægelse i den hele aandshistorie, slik som denne bevægelse naar sin fuldendelse i kristendommen.»¹¹

Når MF-professor Karl Vold i 1912 innleder sin bok om profetene i GT på denne måten, gir han uttrykk for et syn på profetene som var dominerende i GT-forskningen i hans samtid. Interessen for profetene som «de egentlige bærere og formidlere av den gammeltestamentlige gudsaaenbaring» vokste frem i kjølvannet av Julius Wellhausens banebrytende firekildehypotese til Mosebøkene og påfølgende rekonstruksjon av Israels religionshistorie. For med Wellhausens sene datering av loven, ble plutselig profetene forfremmet til de virkelige skaperne av Israels religion, på bekostning av Moses.¹² Spørsmål om hvem disse profetene var og hva som gjorde dem så betydningsfulle – deres personlighet, individualitet og inspirasjon – ble sentrale problemstillinger i forskningen. Svarene som ble gitt varierte, men som mange har påpekt, synes de i stor grad å speile den enkelte forskers teologiske og filosofiske preferanser.¹³ Eller som Hans

10 Se særlig Haus, *Jeremia*, 16–22.

11 Karl Vold, *Det gamle testamentets profeter* (Kristiania: Lutherstiftelsen, 1912), 3–4.

12 For en mer detaljert presentasjon av denne endringen blant GT-forskere, se f.eks.

Christopher R. Seitz, «Prophecy in the Nineteenth Century Perception» i: *Hebrew Bible/ Old Testament. The History of Its Interpretation*, bind III/1, redigert av Magne Sæbø (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013), 556–581.

13 Seitz, «Prophecy in the Nineteenth Century Perception», 562.

Barstad uttrykker det: «[D]et 19. århundrets beskjefteigelse med profetbevegelsen ... svinger idéhistorisk mellom de to retninger romantikk og idealisme.»¹⁴ Felleseie var likevel bildet av profetene som «eiendommelige, sterke, gudgrepne mænd»¹⁵ som stod i opposisjon mot nær sagt alt og alle i sin samtid.

I begynnelsen av det 20. århundre skjer det imidlertid en ny og interessant vending i profetforskningen. Den relativt nye psykologivitenskapen introduseres for bibelvitenskapen. Gjennom en religionpsykologisk lesning av profetiske kalls- og visjonsfortellinger utvikler Gustav Hölscher sin ekstaseteori.¹⁶ Det som først og sist gjorde de gammeltestamentlige profeter til profeter, argumenterer Hölscher, var en sterk indre ekstaseopplevelse hvor bevisstheten om deres menneskelige «jeg» forsvant, og de begynte å tale som Gud. Eller som Sigmund Mowinckel senere formulerte det: «Jahvæ overvældet dem, besatte dem, og feiet alt annet bort, like til deres egen vilje og naturlige kjensle.»¹⁷ Kort sagt, det som kjennetegnet og gjorde profetene til profeter, var en spesiell opplevelse – en opplevelse et fullstendig overveldende møte med Gud. Amos 3,8 forstås gjerne å sette treffende ord på denne opplevelsen: «Løven brøler – hvem blir ikke redd? Herren Gud taler – hvem blir ikke profet?» Henrykket i ekstase talte profeten uvilkårlig og med nødvendighet.

Selv om Hölschers ekstaseteori tidlig fikk bredt gjennomslag, ble den snart også gjenstand for kritikk. Særlig interessant for oss er kritikken fra MF-professor Ivar P. Seierstad. Seierstad studerte under nevnte Karl Vold på MF på 1920-tallet og overtok selv som professor i GT fra 1948 til 1970. Der øvde han stor innflytelse, ikke bare på sine studenter, men også gjennom sin nære relasjon til lekmannsbevegelsen i Norge.¹⁸ Denne relasjonen tydeliggjøres blant annet ved at hans *Innledning til Det gamle testamentet* ble utgitt på Lunde forlag og derfor også figurerer i mitt utvalgte materiale.¹⁹ Mot denne bakgrunn blir Seierstads bidrag til profetforskningen særlig interessant.

14 Hans Barstad, *Det gamle testamentet: En innføring* (Oslo: Dynamis, 2003), 104.

15 Vold, *Det gamle testamentets profeter*, 3.

16 Gustav Hölscher, *Die Profeten: Untersuchungen zur Religionsgeschichte Israels* (Leipzig: Hinrichs, 1914).

17 Sigmund Mowinckel, «Profetenes forkynnelse» i: *Norsk teologisk tidsskrift* 33, nr. 1 (1932), 15.

18 Se Magne Sæbø, «Ivar P. Seierstad 1901–1987» i *Tidsskrift for teologi og kirke* 58, nr. 4 (1987), 241–251.

19 Se listen over.

I likhet med Hölscher foretar også Seierstad en religionpsykologisk lesning av profetiske kalls- og visjonsfortellinger.²⁰ For også etter Seierstads oppfatning er det først og fremst opplevelsen av et spesielt gudsmøte som gjorde profetene til profeter. I dette gudsmøtet fikk de kallet til å bli og å være profeter. Kallsfortellingene vitner om hvordan dette gudsmøtet fant sted første gang som en enkelthendelse og en særlig kallsopplevelse. Men opplevelsen av dette gudsmøtet er ikke bare en enkeltstående hendelse eksklusivt forbeholdt det første kallsøyeblikket. Den er snarere gjentakende og gjør seg gjeldende hver gang profetene trådte frem som profeter og talte ord fra Gud. Seierstad definerer derfor denne opplevelsen som en «grunnopplevelse i all profeti».²¹

Det som skiller Seierstad fra Hölscher er forståelsen av denne opplevelsens natur og karakter. I skarp kontrast til Hölschers ekstaseteori, argumenterer Seierstad for at profetene i dette gudsmøtet står for Gud som et fullt bevisst, personlig «jeg». Profetene var langt fra noen bevisstløse roboter som talte av ekstatisk nødvendighet. De ble stilt på valg, men samtidig på et valg hvor utfallet var gitt på forhånd.

«Det egenartede ved den nødelse profeten [Amos] oplever består for det første deri at den vender seg til hans centrale jeg med krav på personlig aktivitet utadtil i en annen viljes tjeneste ... Det annet som er eiendommelig for den profetiske nødelse, er at den har en helt absolutt karakter ... [Amos] oplever den utenfra kommende viljes krav til sig som Guds krav og vilje. Søker man efter analogier til den absolutte nødelse profeten kjente, kan de med religionspsykologisk rett kun søkes der hvor den religiøse opplevelse er bestemt av vesentlig samme gudstanke. Det paulinske [‘for nødvendighet er lagt på meg’]²² og det lutherske «Jeg kan ikke annet» har ikke sitt utspring i ekstatisk overveldelse. Heller ikke profetenes: [‘Hvem blir ikke profet?’]²³ Det er den samme absolutte nødelse som oppleves overalt hvor et menneskes grunnvilje er kommet i prinsipiell samklang med Guds vilje, slik som den møter en i samvittigheten: Man må ville selv hvad Gud vil, - alene fordi Gud vil det.»²⁴

20 Seierstads internasjonale forskningspublikasjon på feltet ble innledet med hans artikkel «Erlebnis und Gehorsam beim Propheten Amos», *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 51, nr. 1 (1934), 22–31 og kulminerte med hans doktorgradsavhandling *Die Offenbarungserlebnisse der Propheten Amos, Jesaja und Jeremia. Eine Untersuchung der Erlebnisvorgänge unter besonderer Berücksichtigung ihrer religiös-sittlichen Art und Auswirkung* (Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi, 1946).

21 Seierstad, «Oplevelse og lydighet», 77–79.

22 Oversettelse fra NO11. Seierstad siterer her 1 Kor 9,16 på gresk.

23 Oversettelse fra NO11. Seierstad siterer her Amos 3,8 på hebraisk.

24 Seierstad, «Oplevelse og lydighet», 95-96. Artikkelen er i stor grad en oversettelse av den nevnte artikkelen hans, «Erlebnis und Gehorsam».

Det er flere ting å merke seg i dette sitatet. For det første er det viktig å merke seg de hermeneutiske tendensene som preger Seierstads tilnærming. Seierstad lever seg inn i profetens opplevelse, identifiserer karakteristiske trekk ved den og definerer til sist opplevelsen som noe typisk. Seierstad betrakter for så vidt profetens opplevelse som noe unikt og særegent. Den skilte profeten ut fra resten av folket og forklarer «den eiendommelige retningsbestemte og målbevisste aktivitet som [gjorde seg gjeldende] i de stores [profetenes] ensomme modige opptreden og utrettelige virksomhet».²⁵ Men på den andre siden forstår Seierstad samtidig profetenes opplevelse som noe typisk og understreker blant annet likheten mellom profetenes, Paulus' og Luthers kallsopplevelser. Et annet sted henviser Seierstad også til Hans Nielsen Hauges kallsopplevelse som en treffende parallell.²⁶ Seierstad synes med andre ord å identifisere en dogmatisk sannhet som gjelder ethvert menneske som opplever å få et kall fra Gud

For det andre er det viktig å merke seg at Seierstad forstår profetkallet som en «nødelse» – en «nødelse» av «helt absolutt karakter». Selv om Seierstad, i skarp kontrast til Hölscher, insisterer på at profeten opplever å stå overfor et personlig valg, impliserer kallets «nødelse» at det er umulig å si nei. I så måte blir Amos 3,8 også en viktig tekst for Seierstad. Profeten taler uvilkårlig og med nødvendighet, og det gis ikke noe alternativ.

Til sist er det viktig å merke seg at Seierstad definerer det nevnte gudsmøtet som et møte mellom to viljer: «menneskets grunnvilje» og «Guds vilje». Idealet er samklang og harmoni mellom disse to viljer. Men for Seierstad gir ikke dette idealet seg selv. Det synes snarere hardt tilkjempet, og Seierstad tegner i den forbindelse et bilde av profetene som stridsmenn. I tillegg til at «vi ser dem i ensom kamp mot hele sin samtid», kjemper de en kamp mot sin «egen naturlige lyst og vilje.»²⁷ I lys dette definerer Seierstad profetenes religion som «den profetisk-personlige lydighetsreligion.»²⁸

I hvor stor grad Seierstad tjente som premissleverandør for mitt materiale er vanskelig å si. Men det er klart at vi finner tydelige spor av hans profetkallsforståelse i mitt materiale. I så måte kan man kanskje si at Seierstad forsynte mitt materiale med en viss akademisk legitimitet, hvert fall for en begrenset periode. For profetforskningen tok snart nye vendinger, bort fra en religionpsykologisk tilnærming.²⁹ Skepsisen mot å slutte fra tekstene til profetenes indre opplevelser tiltok i styrke og nye interessefelt og hypoteser i profetforskningen vokste frem. Kort sagt ble oppfatningen av profetene som enkeltstående suverene subjekter med et sjelsliv man kunne leve seg inn i, erstattet

25 Seierstad, «Oplevelse og lydighet», 78.

26 Seierstad, «Oplevelse og lydighet», n. 3 s. 89.

27 Seierstad, «Oplevelse og lydighet», 79

28 Seierstad, «Oplevelse og lydighet», 79

29 Et endelig punktum for den religionpsykologiske tilnærmingen ansees gjerne å ha blitt satt med publiseringen av Johannes Lindblom, *Prophecy in Ancient Israel* (Oxford: Blackwell, 1962).

av en interesse for å forstå profetene som deler av noe større. Sigmund Mowinckel plasserte dem i helligdomskulten,³⁰ Gerhard von Rad i ulike tradisjonsstrømmer,³¹ mens Hermann Gunkel banet veien for å vende blikket mer mot profetlitteraturens formtyper enn mot profetene som sådan.³² Det er det imidlertid få spor av disse nyorienteringene i mitt materiale, og enda færre spor av nyorienteringenes kritikk av den religionspsykologiske tilnærming.³³ Det er derfor ikke overraskende at profetenes kallsopplevelse står helt sentralt i den kallsforståelse som kommer til uttrykk i mitt materiale.

Profetene og deres oppdrag

Før vi ser nærmere på selve kallsopplevelsen, må vi først stanse ved hvordan profetene og deres oppdrag beskrives og fortolkes i mitt materiale. Det handler kort sagt om hva et kall til å bli profet forstås å innebære for dem som fikk dette kallet. Som vi skal se, tjener dette som viktig referanseramme for forståelsen av kallsopplevelsen betydning, funksjon og karakter.

Spenningsfylte profetportretter

Portrettene som tegnes av profetene i mitt materiale er svært spenningsfylte. På den ene siden understrekes det i samsvar med Volds beskrivelse at profetene først og fremst var unge, sterke og modige menn. I sin bok om Elia, som nettopp bærer tittelen «Elias, den Guds mann», beskriver Aavik Elia som «denne unge, sterke mannen» som bærer i seg en medfødt «storm og ildnatur».³⁴ Risdal forestiller seg Elia på liknende vis: «Han [Gud] sender en *mann* [Elia]. Det var det folket hadde bruk for. Det manglet *menn* i Israel, det var ulykken. Nå var han kommet. Der står han med flagrende hår, med

30 Sigmund Mowinckel, *Offersang og sangoffer: Salmediktningen i Bibelen* (Oslo: Dybwad, 1951), 308–328.

31 Gerhard von Rad, *Theologie des Alten Testaments II: Die Theologie der prophetischen Überlieferungen Israels* (Munich: Christian Kaiser), 1960.

32 Et klassisk eksempel på en såkalt formkritisk tilnærming til profetkallsfortellingene er N. Habel, «The Form and Significance of the Call Narratives» i: *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 77, nr. 4 (1965), 293–323.

33 Unntakene er Valens På talefot med profetene og Haus' Jeremia-kommentar. Mens Haus tidvis er i tett kontakt med von Rads profetstudier, demonstrerer Valen god kjennskap til både formkritikken og von Rads profetstudier. Likevel synes begge først og fremst å være preget av eller i kontakt med Seierstads profetforskning.

34 Aavik, Elias, 11. Se også F. Wisløff, *De historiske bøkene*, 18: «Tid skaper menn. I denne mørkeste tid i Israels historie oppreiser Herren en av de gamle pakts mest lysende helteskikkelser ... Elias bøyer seg under Herren vilje og går. Rolig og sterk står profeten i sin enkle drakt foran landets mektige og grusomme konge Akab.»

lynende blick og med en vilje stålsatt av Herrens Ånd.»³⁵ Elisja beskrives på samme vis: «Han hadde et hellig, gudgitt mot som gjorde at han ikke vek tilbake for konger, stormenn og fyrster.»³⁶ Ikke ulikt disse beskrivelsene av Elia og Elisja, sier Storeset om Ezekiel: Han var «en karaktersterk, streng, bestemt, energisk mann – uten halve standpunkter; alltid konsekvent i å følge opp Guds direktiver.»³⁷ F. Wisløff følger opp og beskriver Amos som «en sterk personlighet» og «et rikt utrustet menneske».³⁸ Amos «legger ikke i feighet sine ord i vatt; åpent og modig forkynner han».³⁹ Jesaja på sin side demonstrerer, ifølge Haus, sitt mot når han «mandig» sier: «Se, her er jeg, send meg».⁴⁰ Jeremia, derimot, synes å være unntaket som bekrefter regelen. For ifølge Risdal var Jeremia var «ingen 'ressursterk' mann», men «av natur [...] følsom, fryktsom og øm»⁴¹ – «[i] dag ville vi kalle ham *svak*».⁴² Bakgrunnen for dette bildet av Jeremia er særlig hans mange klager (Jer 11,18-12,6; 15,10-21; 17,14-18; 18,18-23; 20,7-18). Disse klagene levnes liten ære i mitt materiale.⁴³ F. Wisløff konkluderer skarpt: «Vi kommer ikke forbi at profeten her [Jer 20,14-18] faller i synd».⁴⁴ Jeremias problem er

35 Risdal, *Levende forkynnelse*, 42. Uthevningene er hans. Oppgis å være et sitat av Johannes Daasvand, men ingen konkret referanse angis.

36 Aavik, *Elisa*, 18.

37 Storset, *Ezekiel*, 7. Seierstad er drøfter imidlertid om Ezekiel kanskje heller hadde «en svært følsom natur», og om dette kan forklare de særegne symbolhandlingene og visjonene som preger Ezekielboken (jf. Seierstad, *Innledning*, 75). I F. Wisløffs beskrivelse av Ezekiel finner vi en slags balansering mellom Storset og Seierstad portretter. På den ene siden beskrives Ezekiel som en sjelesørger som bar folkets nød og smerte som sin, samtidig som han på den andre siden beskrives som «rikt åndsutrustet», «realistisk og nøktern» og «en viljens mann» som «aldri [ga seg] sine følelser i vold» (F. Wisløff, *De profetiske bøkene*, 315).

38 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 525.

39 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 540.

40 Haus, *Jeremia*, 30.

41 Risdal, *De gamle stier*, 34. Se også F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 179: «Jeremias var av naturen ingen sterk mann. Han hadde en følsom og øm natur. Hans indre lå an for store svingninger, da det sterkeste mismot og fortvilelse kunne gripe ham, og han gikk i rette med Gud»; Haus, *Jeremia*, 30: «Man har talt om Jeremias sarte og følsomme sinn. At Jeremia hadde et følsomt sinn, det ser vi av hans bok.»

42 Risdal, *De gamle stier*, 44. Uthevningen er hans.

43 Haus' lesning av Jeremias klager representerer her et påfallende unntak og henger sammen med at Haus her støtter seg til von Rad og siterer ham gjentatte ganger i sin utleggelse av disse klagene (se særlig Haus, *Jeremia*, 16–22, 108–111).

44 Wisløff, *De profetiske bøker*, 226. Se også Risdal, *De gamle stier*, 96. Haus skiller seg her ut ved å støtte seg til von Rads forståelse av Jeremias klager (se særlig Haus, *Jeremia*, 110–111). For von Rads forståelse av Jeremias klager, se Rad, *Profetenes budskap*, 157–162.

at motstanden han møter, «er for Jeremias fintfølelse natur, fremmed og pinefullt.»⁴⁵

På den andre siden, og atskillig mer særegent for mitt materiale, understrekes det at profetene selv i liten grad følte seg modige og sterke. Snarere tvert imot, de kjente seg svake og ubetydelige, særlig i møte med kallet til å bli profet. Om Esekiel sier Sandved: «[P]rofeten kjente seg liten, veldig liten ... uten egen kraft og evne».⁴⁶ Ifølge F. Wisløff hadde Amos det på samme vis. Han var tross alt bare «en uanselig hyrde fra Tekoa»⁴⁷ som kjente på at det var «intet stort ved ham».⁴⁸ Jesaja, på sin side, følte seg «avmektig» og uskikket, ifølge Hoaas og F. Wisløff.⁴⁹ At også Jeremia tilskrives følelser av hjelpeløshet og utilstrekkelighet, er kanskje ikke så overraskende. Jeremia fremstilles gjennomgående som svak i mitt materiale. Eller som Risdal sier: Jeremia var «[i] egne øyne uten kraft og utrustning».⁵⁰

Med unntak av Jeremia er det altså en tendens til å portrettere profetene i svært spenningsfylte kategorier. Men spenningen synes ikke å være vilkårlig. Som vi snart skal se, preges også forståelsen av profetenes kallsoppdrag av denne spenningen.

(U)mulige kallsoppdrag

Jeremia settes «over folk og riker» (Jer 1,10). Jona kalles til å «gå til storbyen Ninive» (Jona 1,2). Esekiel settes «til vaktmann over Israels hus» (Esek 3,17), mens Elisja kalles til å ta opp kappen til Elia og følge i hans fotspor (1 Kong 19,19–21).

De nevnte eksemplene mer enn antyder at kallsoppdragene som profetene fikk, var store. Og nettopp det store og overveldende ved profetenes oppdrag vies betydelig oppmerksomhet i mitt materiale, særlig i de oppbyggelige utleggelsene. H.E. Wisløff, for eksempel, begynner sin utleggelse av Jonaboken nettopp med å dvele ved Jonas store kallsoppdrag: «Til Ninive! Bare tanken gjorde profeten svimmel. Skulde han ... en ringe mann av Sebulons stamme, gå og tale Guds dom over Ninive – verdensbyen? Umulig!»⁵¹ Risdal er ikke like fargerik i sine beskrivelser av Jeremias kall, men omtaler det som intet mindre enn «overmenneskelig» og «menneskelig sett umulig».⁵²

Og det er i denne sammenheng profetenes svakhet og ubetydelighet bringes på banen. For desto større oppdrag og svakere profet, desto tydeligere blir et teologisk poeng som synes helt sentralt i materialet: Det er bare Gud selv som kan realisere profetenes kallsoppdrag. Som F. Wisløff sier om Elia: «I seg selv er Elias intet. Det han er,

45 Wisløff, *De profetiske bøker*, 225.

46 Sandved, *Ezekiel*, 21.

47 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 525.

48 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 540.

49 Jf. Hoaas, *Jesaja*, 68; F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 26–27.

50 Risdal, *De gamle stier*, 32. Se også Haus, *Jeremia*, 30.

51 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 22.

52 Risdal, *De gamle stier*, 33.

er han som Guds utsending.»⁵³ Eller som Sandved sier om Esekiel: «Profeten er liten og ubetydelig, uten egen kraft og evne. Men han har en stor Gud han kan regne med.»⁵⁴ Haus, på sin side, alluderer til 1 Kor 1,17–25 for å understreke hvordan Jeremia ble et levende eksempel på at Gud demonstrerer sin kraft i og gjennom Jeremias svakhet og hjelpeløshet.⁵⁵

I forlengelsen av dette teologiske poenget, følger det flere viktig poeng. Fordi det strengt tatt er Guds oppgave å realisere profetenes kallsoppdrag, finnes egentlig ingen umulige kallsoppdrag.⁵⁶ Det finnes ingen begrensning på hva Gud kan gjøre. Og følgelig finnes det heller ingen legitim unnskyldning for å motsette seg eller flykte fra kallet slik Jeremia og Jona gjorde. For som H. E. Wisløff poengterer: «Resultatet er ikke din sak. Fra en side sett vedkommer det i det hele ikke deg om det lykkes eller mislykkes. Du har bare å være tro og lydig mot det kall Gud gir deg! Lydig går du frem og sier: Her er jeg, Herre! Er det du som kaller så er jeg villig i tillit til den kraft du vil iføre den svake.»⁵⁷ Aavik poengterer det samme, men har en mer offensiv tilnærming i forordet til sin bok om Elisja: «Herren har ennå igjen å vise verden hva han formår å utrette gjennom og ved et menneske som blir ham helt og fullt hengiven.»⁵⁸

Kall til ensom kamp

Å være lydige mot et umulig kall betraktes likevel ikke som problemfritt. I samsvar med Seierstads forståelse, fremstår et «ja» til profetkallet nærmest som synonymt med et liv i kamp og strid i mitt materiale. «Alene mot de mange, det er profetenes lodd,» sier Haus.⁵⁹ Og det er i denne sammenheng at profetenes mot og styrke betones. I kampens hete kreves det tilsynelatende sterke og modige menn.

At profetene stod «alene mot de mange», betones gjentatte ganger i mitt materiale. For Elias' og Jeremias vedkommende, videreutvikles dette til skildringer av deres ensomhetsfølelse.⁶⁰ Men som oftest knyttes profetenes alenehet til beskrivelser av den motstanden de måtte forvente å oppleve i kraft av å være Guds profeter. Valens korte og generelle beskrivelse av profetene er i så måte talende: «De ble forfulgt og drept ... De ble spottet, kastet i fengsel og foraktet ...»⁶¹

53 F. Wisløff, *De historiske bøker*, 18.

54 Sandved, *Esekiel*, 21.

55 Haus, *Jeremia*, 33. H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 27.

56 Se f.eks. Risdal, *De gamle stier*, 33.

57 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 28.

58 Aavik, *Elisa*, 7. Aavik angir dette som et sitat av D. L. Moody, men uten konkret referanse.

59 Haus, *Jeremia*, 33. Haus refererer trolig først og fremst til Jeremia. Men ettersom han like etter siterer Sal 118,6 kan referansen også forstås mer generelt.

60 Aavik, *Elisa*, 15; Wisløff, *De profetiske bøker*, 217–218.

61 Valen, *På talefot med profetene*, 14.

Bakgrunnen for denne generelle beskrivelsen av profetene er litt uklar.⁶² Det er tross alt begrenset med eksplisitte referanser til forfølgelser og død i profetbøkene.⁶³ Når profetkallet likevel gjennomgående skildres som et kall til strid og forfølgelse i mitt materiale, skjer det gjerne i forbindelse med de løftene som vi ofte finner i de profetiske kallsfortellingene (jf. Jer 1,8. 17–19; Esek 2,5–6). Et talende eksempel er F. Wisløffs kommentar til Esek 2,5–6: «Herren vil ikke skjule for Esekiel at det oppdrag han nå gir ham, er både smertefullt og farlig. Det kan endog komme til å koste ham hans liv.»⁶⁴ Men oftest synes det bare tatt for gitt, som en uunngåelig konsekvens av profetenes kall og oppdrag. Et eksempel på dette er når H. E. Wisløff lever seg inn i de ulike grunnene Jona hadde for å rømme fra Guds kall: «Det første som grep profeten var det forferdelige i kallet. I Ninive ventet det ham sikkert ikke annet enn spott og hån – ja vel døden.»⁶⁵ F. Wisløff bruker et mindre dramatisk språk, men i lys av Jesajas kall til å gjøre «dette folkets hjerte fett» (Jes 6,10) understreker han at «[d]et er en smertefull gjerning Esaias kalles til».⁶⁶

Men tross motstand og kamp, «[i] denne harde virkelighet akter Gud ikke å fire; det veike menneskelige redskap skal stålsettes,» konstaterer Storset.⁶⁷ Storset referer her først og fremst til Esekiel som gjennom «stålsettingen» gikk fra å være «veik» til å bli «en karaktersterk, streng, bestemt, energisk mann – uten halve standpunkter; alltid konsekvent i å følge opp Guds direktiver ... 'Alt for Herren!' er hans livs motto og livsprogram. 'Alle for og med Jahve!' er hans livs mål».⁶⁸ Valen følger opp mer generelt: Selv om profetene «ble forfulgt og drept», så «vaklet de ikke» og «slo aldri av på sitt budskap.»⁶⁹ Kort sagt, alene i kamp mot alle, demonstrerte profetene sitt mot og sin styrke.

«Hva kunne grunnen være?», spør Valen og undrer seg over at profetene utholdt all kamp og forfølgelse.⁷⁰ Valen svarer selv: «Uten tvil ligger hemmeligheten først og

62 Noe av forklaringen finner vi nok i Kongebøkene fortellinger om forfølgelse av Guds profeter (f.eks. 1 Kong 18,4; 19,2–3). Men kanskje spiller også Det nye testamentets (NT) beskrivelse av de gammeltestamentlige profetene en viss rolle? I NT tales det mye om den forfølgelse Guds profeter ble utsatt for (Matt 5,12; 23,37; Apg 7,52; Rom 11,3).

63 Dette henger selvsagt sammen med at det også er begrenset med narrative tekster i profetbøkene. Blant unntakene er Jeremiaboka, hvor vi for øvrig også finner en rekke fortellinger om forfølgelse (se f.eks. Jer 20,1–6; 26; 32,1–5; 37,11–38,13).

64 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 321. Se også Risdal, *De gamle stier*, 34: «Så må Herren indirekte forberede ham på den motstanden og lidelsen han vil møte i kallsgjerningen: 'Frykt ikke for dem, for jeg er med deg og vil redde deg, sier Herren.'»

65 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 24.

66 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 27. Se også Hoaas, *Esaias*, 61.

67 Storset, *Ezekiel*, 31.

68 Storset, *Ezekiel*, 7.

69 Valen, *På talefot med profetene*, 14.

70 Valen, *På talefot med profetene*, 14.

fremst i bevisstheten om å representere Herren i sin tjeneste».⁷¹ Denne særegne bevisstheten forstås i mitt materiale å ha en helt konkret årsak og kilde, nemlig kallsopplevelsen. Og med det er vi ved selve kjernen i den profetkallsforståelsen som kommer til uttrykk i mitt materiale.

Kallsopplevelsen

Det synes vanskelig å overvurdere den betydning som tillegges kallsopplevelsen i mitt materiale. Akkurat som Seierstad, så behandler materialet profetenes kallsopplevelse som selve nøkkelen til å forstå profetene. Men til forskjell fra Seierstad, synes profetenes kallsopplevelse i all hovedsak å bli betraktet som en enkelthendelse i profetenes liv – en enkelthendelse som de riktignok stadig så tilbake på og som preget hele deres liv.⁷² I forståelsen av kallsopplevelsens betydning, funksjon og karakter, derimot, er det betydelig samsvar med Seierstads forståelse. La meg begynne med den betydning og funksjon som tilskrives kallsopplevelsen i mitt materiale.

Kallsopplevelsens betydning og funksjon

Et første indirekte signal om kallsopplevelsens betydning får vi ved at kallsopplevelsen gjerne forutsettes i mitt materiale selv der den ikke er tematisert i bibeltekstene. Sandved, for eksempel, erkjenner at vi for de fleste profeters tilfelle ikke finner noen kallsfortelling, men understreker likevel: «[A]t [alle] profetene opplevde et kall fra Gud, levnes det ingen tvil om».⁷³

Grunnen til dette synes å følge en ganske enkel, men grunnleggende logikk: Det gis ikke noen profet uten et kall, ikke noe kall uten en opplevelse av det, og derfor heller ikke noen profet uten en kallsopplevelse. Denne logikken tydeliggjøres på flere måter i mitt materiale, men ikke minst ved at kallsopplevelsen betraktes som et kriterium for å skille mellom sanne og falske profeter.

De såkalte «falske profetene»⁷⁴ omtales i første rekke i Jer 23 og Esek 13. Der kjennetegnes de blant annet ved at de ikke «har vært med i Herrens råd og sett og hørt hans ord» (Jer 23,18); at de «løper» uten å være sendt av Herren (Jer 23,21); at de «profeterer ut fra sitt eget hjerte» (Esek 13,2; jf. Jer 23,16), og at de «ser tomhet og spår løgn» (Esek 13,9). De falske profetene vies betydelig oppmerksomhet i mitt materiale.⁷⁵ Det er flere grunner til dette, men et viktig poeng er den direkte motsetningen som

71 Valen, *På talefot med profetene*, 14.

72 Se Seierstad over.

73 Sandved, *På paktens grunn*, 183.

74 Uttrykket «falske profeter» forekommer strengt tatt ikke i GT, bare i NT (bl.a. Matt 7,15; 24,11, 24; Luk 6,26; Apg 13,6; 2 Pet 2,1; 1 Joh 4,1).

75 Sandved, *På paktens grunn*, 182–190, for eksempel, behandler de falske profeter som ett av fem sentrale temaer i profetbøkene sammen med kallsopplevelsen, budskapet, symbolske handlinger og profetenes forhold til presteskap og offertjeneste.

ofte settes opp mellom falske og sanne profeter. På den måten blir beskrivelsene av de falske profetene en viktig nøkkel til å identifisere karakteristiske trekk også ved de sanne profeter.⁷⁶ Mens de falske profeter, for eksempel, forstås å søke popularitet og å forkynne det folk vil høre,⁷⁷ forstås en sann profet å forkynne det som ingen egentlig verken vil høre eller forkynne.⁷⁸

Den mest grunnleggende kontrasten er likevel knyttet til kallet og opplevelsen av det. Mens de falske profeter «løper» (Jer 23,21) villig av sted med ord «fra sitt eget hjerte» (Esek 13,2), sier F. Wisløff om Jeremia: «Tanken om å bli profet er ikke noe som fødes i hans eget indre, i hans lengsler og drømmer. Kallet kommer til ham utenfra ... med en tvingende makt.»⁷⁹ I skarp kontrast til de falske profeter, kjennetegnes altså en sann profet ved at han motvillig tvinges inn i tjenesten. Som Risdal understreker: «I likhet med mange andre profeter møter Jeremia Guds kall med innvending og motstand. Her skal vi merke oss en viktig sak. Her skiller Guds sanne profeter seg klart fra de falske ... De falske profetene hadde ingen slike betenkeligheter.»⁸⁰ Den tvang som de sanne profeter opplevde i møte med kallet er med andre ord det som skiller dem fra de falske profetene.

Et annet signal om kallsopplevelsens viktighet, er rollen den tilskrives i forbindelse med den såkalte «stålsettingen» av profetene. Som allerede nevnt, forstås kallsopplevelsen å være både kilde til og grunnlag for den sterke kallsbevisstheten som gjorde profetene motstandsdyktige i alle kamper og forfølgelser. Valen uttrykker dette helt eksplisitt: «En sann Guds profet *visste* at han var Guds sendebud og vi finner *ikke vakling* i den bevisstheten ... Da melder spørsmålet seg: Hvordan kan de være så *sikre* på at de formidler Guds budskap? Her spiller kallsopplevelsen en stor rolle.»⁸¹ Dette poenget understrekes gjentatte ganger i mitt materiale, om enn på litt ulike måter. Hos Sandved antydes det indirekte ved at profetenes kallsopplevelse beskrives som «en helt avgjørende og gjennomgripende opplevelse ... [som] forandret hele deres fremtid».⁸² Hoaas taler om Jesajas kallsopplevelse som «en avgjørende begivenhet i profetenes

76 Se Sandved, *På paktens grunn*, 189.

77 I tillegg til Jer 23 og Esek 13 er sentrale tekster til å underbygge dette bildet av falske profeter i mitt materiale 1 Kong 22,1–28; Jer 5,31; 6,13–14; 28,1–15; 29,8–9. 21–23.

78 For å understreke dette poenget, beskrives gjerne budskapet til en sann profet som «en byrde» profetene måtte bære ut til folket. Se Hoaas, *Jesaja*, 61; Risdal, *De gamle stier*, 103–104; Paulsen, *Amos – Malaki*, 138. Bakgrunnen for uttrykket «byrde» er blant annet bruken av det tvetydige hebraiske ordet *massa*, som kan bety «byrde», men som også fungerer som en teknisk term for et profetisk budskap (jf. bl.a. Nah 1,1; Hab 1,1; Mal 1,1). Ved å kople disse to betydningene sammen, utvikles bildet av de sanne profeters budskap som en tung byrde å bære for profetene i mitt materiale.

79 Wisløff, *De profetiske bøker*, 179.

80 Risdal, *De gamle stier*, 32.

81 Valen, *På talefot med profetene*, 14. Mine uthevninger.

82 Sandved, *På paktens grunn*, 183. Se også Valen, *På talefot med profetene*, 14–15.

liv» som gjorde ham i stand til «å greie det som ... kommer».⁸³ Storset sier mye av det samme om Esekiel: Kallsopplevelsen gav Esekiels «et livslangt inntrykk som vil bære ham i personlig visshet og frimod under den ensomme kampen for Guds sak»⁸⁴

Det er vanskelig å finne noen diskusjon om hvorvidt profetene var usikre og tvilte på sitt kall i mitt materiale. Hele problemstillingen synes nesten fremmed og avises allerede i utgangspunktet. Tydeligst ser vi det kanskje i Valens omtale av Jeremia: «Jeremia kunne nok klage over *at* han var profet. Det førte så mye lidelse med seg! Men vi finner ikke at profetene var usikre på at de hadde fått et budskap fra Herren å formidle.»⁸⁵ Jeremias problem var jo som nevnt, hans svakhet og fintfølelse sinn; ikke hans manglende kallsbevissthet. Ideen om profetenes sterke kallsbevissthet henger sammen med forståelsen av kallsopplevelsens karakter.

Kallsopplevelsens karakter

Gjentatte ganger i mitt materiale betones det at profetene fikk kallet på ulike måter. H. E. Wisløff sier: «Guds veger til menneskesjelene er mange og underlige ... Hovedsaken er derfor ikke *hvorledes* ..., men *at* ... Det skjer ikke etter skjema og opptrukne linjer. Måten hvorpå kallet kommer hører det enkelte menneskes historie til.»⁸⁶ Valen understreker samme poeng: «De visste at de hadde fått si budskap fra ham, uansett hvordan de hadde mottatt det ... Det kunne skje i drømmer og syner ... *Hvordan* det skjedde er av underordnet betydning, men *at* de fikk et ord fra Herren var de visse på.»⁸⁷ Men dette «hvordan?»-spørsmålet som her sies å være underordnet, synes bare å gjelde for kallsopplevelsens ytre omstendigheter. Dersom vi ser nærmere på beskrivelsen av hva som faktisk skjer i og med profetenes kallsopplevelse, er mangfoldet borte. Beskrivelsene er så samstemte og gjennomførte at det nettopp synes å ligge et skjema og en mal til grunn. Og malen som synes å ligge til grunn, har klare likhetstrekk med Seierstads beskrivelse av «grunnopplevelsen i all profeti.»⁸⁸ La meg kort nevne tre trekk som stadig løftes frem i mitt materiale.

Tvang og lydighet

For det første forstås kallsopplevelsen å bestå i et gudsmøte der Guds kall erfares som en tvingende makt. Dette synes å gjelde for alle profetene, uten unntak. I lys av at F. Wisløff og Risdal over identifiserte opplevelsen av tvang som et kriterium for å skille mellom sanne og falske profeter, er ikke dette så underlig. Følgende sitateksempler tydeliggjør ytterligere hvor grunnleggende opplevelsen av tvang forstås å være i møte

83 Hoaas, *Jesaja*, 60.

84 Storset, *Jeremia*, 24.

85 Valen, På talefot med profetene, 14.

86 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 16. Uthevningen er hans.

87 Valen, På talefot med profetene, 14–15. Uthevningen er hans.

88 Se over.

med kallet:

«Det han har opplevd i den himmelske helligdom, har stillet ham inn under Guds tvingende makt,»⁸⁹ sier F. Wisløff om Jesajas kallsopplevelse.

«Gud er en tvingende makt i profetens indre! Amos har ikke noe valg! Han må! Gud har talt, derfor må profeten tale,» sier F. Wisløff om Amos kallsopplevelse.

«[Kallsopplevelsen] forandret hele deres fremtid, og betydde inngangen til et liv i hellig tvang under Guds ledelse,»⁹⁰ sier Sandved som en generell beskrivelse av kallsopplevelsens betydning.

«Som en åndelig tyngdelov lå det [kallet] over ham,»⁹¹ sier Hoaas om Jesajas erfaring av kallet.

«Det var ingen retrettmulighet – det var ingen vei utenom kallet! Jeremia var kommet inn under ‘det guddommelige må’ – en indre tvang gjennom Ånden,» sier Risdal om Jeremias kallsopplevelse.⁹²

Lang flere sitater kunne vært hentet frem. Forståelsen av Guds kall som en tvingende makt, gjennomsyrrer hele mitt materiale. Mens mange utfolder dette poenget i samsvar med sitatene over, nøyer andre seg med å bare sitere Amos 3,8 som et selvforklarende tekstbevis: Profetene taler uvilkårlig og med nødvendighet.⁹³ I alle tilfeller handler profetkallet om en tvang «av absolutt karakter», for å sitere Seierstad.⁹⁴

Profetenes rolle i dette gudsmøtet, er å bøye seg lydig og villig inn under den tvingende makten. Som Aavik uttrykker det: «I kallets time er der intet å diskutere. Bare adlyde. Følge ... i hellig lydighet.»⁹⁵ Eller som F. Wisløff kort og konsist poengterer: «Lydighet er en tjeners eneste sak».⁹⁶ H.E. Wisløff følger opp og utbroderer litt mer: «[K]allet står der. Med Gud pruter man ikke. Kallet kan ikke diskuteres, det er ikke gjenstand for forhandlinger eller kompromiss. Det nytter ikke å prøve med ‘fredsforslag’. Her gjelder bare ‘full og hel kapitulasjon’».⁹⁷ Parallellene til Seierstads

89 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 27.

90 Sandved, *På paktens grunn*, 183.

91 Hoaas, *Esaias*, 9.

92 Risdal, *De gamle stier*, 96.

93 Valen, *På talefot med profetene*, 14.

94 Se over.

95 Aavik, *Elias*, 13.

96 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 320.

97 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 18–19.

definisjon av profetenes religion som en «profetisk-personlig lydighetsreligion,»⁹⁸ er påfallende.

Kallskampen

I lys av det sterke betoningen av tvang, er det kanskje ikke så overraskende at profetenes lydighet ikke forstås å komme av seg selv. Med kallet følger en helt uunngåelig kamp. De bibelske eksemplene som særlig løftes frem i denne sammenheng er Jonas flukt (Jona 1,2–3) og Moses', Gideons og Jeremias innvendinger (jf. 2 Mos 3,1–4,17; Dom 6,11–40; Jer 1,4–19). Men også Jesajas ve-rop (Jes 6,5) og Esekjels fysiske nedkastelse (Esek 1,28) tolkes gjerne som uttrykk for en kamp med kallet.

Profetenes kallskamper skildres på forskjellig i mitt materiale og kan tilsynelatende ha noe ulik karakter. For Jeremia handlet det om dugelighet og naturlige forutsetninger.⁹⁹ For Jona handlet det blant annet om kallsoppgaven,¹⁰⁰ mens det for Jesaja og Esekjel handlet om deres skikkethet.¹⁰¹ Men at alle Guds sanne profeter kjempet mot kallet og i større eller mindre grad måtte tvinges til lydighet, synes forutsatt. Gode eksempler på at kallskampen forutsettes er Aaviks beskrivelser av Elia og Elisjas kallsopplevelser. I Elia- og Elisja-narrativene i GT gis det nemlig ingen typiske kallsfortellinger for Elia og Elisja, enda mindre noen beskrivelser av deres kall mot kallet. Aavik innrømmer langt på vei dette. Likevel sier Aavik om Elia: «Et budskap er lagt på ham. Hvordan det kom til Elias har Guds tronstol ikke meddelt jorden. Men sterkt måtte det sikkert være for å overvinne den storm og ildnatur mannen var født med.»¹⁰² Og om Elisja sier Aavik: «Ganske sikkert hadde det vært et forarbeid av Herren selv hos Elisa, muligens gjennom år. Kan hende var han i sin store krise nettopp der i åkeren – ante at han skulle pløye andre vidder, høste andre maker. Så i dag, like inn i denne store krise, kastes kappen over hans skuldre, for å bli der.»¹⁰³ Aaviks beskrivelse av Elisjas kallskamp er riktignok ganske vag, men det synes nærliggende å forstå Aaviks spekulasjoner om «et forarbeid av Herren» og Elisjas «store krise» som referanser til en forutsatt kallskamp.

Årsaken til at kallskampen tas for gitt og vies så stor oppmerksomhet i mitt materiale, forklares trolig best ved å gripe tilbake til Seierstads definisjon av det gudsmøtet som finner sted i kallsopplevelsen. Ifølge Seierstad består kallsopplevelsens gudsmøte av et møte mellom to viljer: «menneskets grunnvilje» og «Guds vilje».¹⁰⁴ I lys av at alle figurantene i mitt materiale har en luthersk bekjennelse, er det ikke underlig at et

98 Seierstad, «Oplevelse og lydighet hos profeten Amos», 79

99 Se Risdal, *De rette stier*, 32.

100 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 549–550.

101 F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 319.

102 Aavik, *Elia*, 11.

103 Aavik, *Elisa*, 11.

104 Se over.

møte mellom et menneskes vilje og Guds vilje forstås å utløse en kamp. Forestillingen om en kallskamp fremstår snarere som uttrykk for konsistent teologisk tenkning. I kraft av å være mennesker, forutsettes profetenes vilje å være fremmed for Guds vilje. Kallskampen er dermed dogmatisk sett uunngåelig.

Nei'ets umulighet

Til sist er det klart at profetenes menneskelige vilje og lyst aldri forstås å kunne gå seirende ut av kallskampen. Eller mer presist: Profeten kan bare vinne seier om han bøyer seg i lydighet inn under Guds tvang. Profetenes mulighet til å si nei til Guds kall er utelukket. Ethvert forsøk på å si nei, medfører alvorlige konsekvenser for profetene.

Ikke overraskende er det særlig Jonaboken som brukes til å utfolde dette poenget, og i H. E. Wisløffs og Aaviks oppbyggelige utleggelse vies det forholdsvis stor oppmerksomhet.¹⁰⁵ I fargerike vendinger utfoldes det både hvor hjelpeløst og alvorlig et nei til kallet er.

Hjelpeløsheten understrekes først og fremst av H.E. Wisløff, og han gjør det ved å spille ut et dogmatisk argument. Ifølge Wisløff er kallet «Gå!» til Jona et «Gudsord», og «Gudsordet ... er annerledes enn alt annet ord. Det lød første gang med skapermakt, og verden stod der. Det lød inn i mørke og kaos: Det bli lys! Og det ble lys.»¹⁰⁶ Ved å identifisere kallets «Gå!» som et «Gudsord ... med skapermakt» gjør H. E. Wisløff poenget klart: Jonas nei er hjelpeløst.

De alvorlige konsekvensene av Jonas nei utfoldes av både H. E. Wisløff og Aavik. Wisløffs utgangspunkt er at «[d]en som flykter fra Guds plan med ens liv, flykter fra livets innhold og mening.»¹⁰⁷ Jonas fluktforsøk fører derfor til «et fredløst, forpint hjerte.»¹⁰⁸ Aavik sier det om mulig enda litt skarpere, og mer generelt: «Å være en troende og så samtidig flykte bort fra Guds kall i fred, sier Skriften er helt umulig.»¹⁰⁹

At et «nei» til Guds kall forstås å ha alvorlige konsekvenser er klart, *hvor alvorlige* konsekvensene forstås å være, er mindre klart. På den ene siden er det nærliggende å anta at Wisløff og Aavik opererer med en skjelning mellom profetkallet og et såkalt «nåde kall». Kort sagt, består skjelningen i at mens det såkalte «nådekallet» handler om «Guds 'kom'!», handler profetkallet om «Guds 'gå!'».¹¹⁰ Dette er en skjelning som ofte dukker opp i mitt materiale,¹¹¹ og som det er nærliggende å lese Wisløff og Aavik i lys av. På den andre siden gjennomføres ikke skjelningen alltid like konsekvent. To sitater

105 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 15–21, 30–38, 94–101; Aavik, *På flukt fra Gud*, 79–83.

106 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 96.

107 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 95.

108 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 96.

109 Aavik, *På flukt fra Gud*, 81.

110 Jf. H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 20.

111. Se f.eks. F. Wisløff, *De profetiske bøker*, 179; Risdal, *De gamle stier*, 31.

av Wisløff og Aavik kan tjene som eksempler på dette:

I v. 2 står det fortalt om Guds kall til profeten Jonas. I v. 3 står det at 'Jonas stod opp og vilde fly til Tarsis ... Intet øyeblikk i et menneskes liv er så mettet med evighetsalvor som det øyeblikk da det går opp for det for ramme alvor at det står ansikt til ansikt med Guds kall. Da skal det avgjøres ting med evig rekkevidde. I det øyeblikk står alt på spill. Om vi kunde se inn bak forhenget som skjuler den evige, usynlige verden for våre øyne, vilde vi se at også der tar de del i den kamp. Der ber Jesus ved Faderens høgre for den sjel han kjøpte med sitt blod, mens Satan krever sin rett over det han engang fikk lokket inn i sin snare. Himmelen venter i hellig spenning på en sjel som vil komme, mens helvete raser i angst for å miste hva den engang vant. Og sjelen selv aner hva det gjelder ... Derfor kjenner sjelen seg i det øyeblikk stående på evighetens terskel. Da er det som aldri før alvor ved det å være menneske.¹¹²

Herren sa Ninive. Jonas sier Tarsis. Og finner et skip som skal dit. Slangen fra Eden ... har alltid en skute liggende seilklar for et Herrens vitne ved ulydighetens selvvalgte brygge.¹¹³

I møte med kallet til å dra til Ninive, forstås altså Jona både å stå midt i en kosmisk kamp «på evighetens terskel» og å bli lokket av «slangen fra Eden». I begge tilfeller synes skjelningen mellom «nåde kall» og profetkall å kollapse. Det er vanskelig å se det annerledes enn at Jonas flukt til Tarsis her presenteres som et slags evighetsavgjørende opprør og frafall fra Gud. Og kanskje er ikke dette så underlig. Som vi så over, definerte jo Seierstad profetenes religion som en «profetisk-personlig lydighetsreligion.»¹¹⁴ Å si nei til kallet er ulydighet, opprør og synd mot Gud.

Det er riktignok bare H. E. Wisløff og Aavik som eksplisitt utfolder konsekvensene av et nei til profetkallet. Samtidig er det viktig å merke seg at det nettopp er disse to som gjør det. Begge var innflytelsesrike personer i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse med store leserkarer. Men kanskje enda viktigere for oss er det at vi hos disse to også finner de mest eksplisitte anvendelsene av profetkallet som modell for blant annet misjonærkallet. Vi så det i de to sitatene innledningsvis i denne artikkelen, og vi ser det i Wisløffs og Aaviks sitat her. Når Wisløff utfolder Jonas flukt fra profetkallet, taler han i generelle termer om «alvor[et] ved det å være menneske». Aavik, på sin side, bruker Jona fortellingen til å løfte frem et typisk ved alle Guds kall til å gå: «Slangen fra Eden ... har *alltid* en skute liggende seilklar ...»¹¹⁵

Med dette er sirkelen sluttet med hensyn til mitt anliggende i denne artikkelen.

112 H. E. Wisløff, *Mennesker på flukt*, 16–17.

113 Aavik, *På flukt fra Gud*, 80.

114 Seierstad, «Oplevelse og lydighet hos profeten Amos», 79

115 Uthevingen er min.

Vi er tilbake til utgangspunktet og relevansen av en analyse av profetkallsforståelsen i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse. Interessen for de gammeltestamentlige profetenes kall i mitt materiale handler om noe langt mer enn historisk interesse for hva som gjaldt den gang da. Det handler om typiske trekk og dogmatiske sannheter som gjelder alle som har fått kallet om å gå.

Konklusjon

Materialet som er blitt analysert i denne artikkelen vitner om hvordan de gammeltestamentlige profetenes kall til å bli profeter har tjent som modell for blant annet misjonærkallet i norsk lekmanns- og misjonsbevegelse, og det er mot denne bakgrunn mine funn om profetkallsforståelsen i mitt materiale må leses.

Funnene vitner om en kallsforståelse hvor kallsopplevelsen tilskrives en helt sentral rolle og en helt bestemt karakter. Utgangspunktet er at Gud gir store og umulige kallsoppdrag til mennesker som betrakter seg selv som udugelige til oppdraget. Gjennom et møte med Gud i og med kallet, skapes imidlertid en kallsbevissthet som gjør disse menneskene modige, sterke og ustoppelige i sin kallsgjerning. Denne kallsbevisstheten kommer ikke av seg selv. Den vokser frem gjennom en erfaring av kamp og tvang. Profetene talte uvilkårlig og med nødvendighet og kunne ikke annet. Å si nei til kallet var umulig.